

Szent István király emlékezete

PETROVICS ISTVÁN

Szent István és a magyar államszervezés

A 9. század végén lezajlott honfoglaláskor a hét magyar és a hozzájuk nyolcadikként csatlakozott kabar törzset a törzsszövetség fogta egybe. A Hétmagyarnak nevezett törzsszövetség élén a 10. században már nagyfejedelem állott; a gyula, illetve a horka a második és a harmadik méltóság volt. A nagyfejedelmi tisztség a kendének nevezett szakrális méltóságból alakult ki, de a szakrális jelleg a 10. század során elenyészett. Álmos 895. évi megölése után Árpád lett a nagyfejedelem. Valószínű, hogy Árpád halála után a főhatalom körben járt Árpád fiai, illetve az azoktól származó ágak között. A fiak halála esetén az unokatestvérek kezébe kerülhetett a vezető tisztség.

A törzsszövetségi hatalom a honfoglalást követően hanyatlásnak indult. Ezzel egy időben megnőtt az egyes törzsek önállósága, s köztük egyfajta hatalmi átrendeződés következett be. Az Árpádok tényleges hatalma, annak ellenére, hogy meg tudták őrizni a nagyfejedelmi tisztelet, lényegében megcsappant, ugyanakkor Bulcsu törzsének szerepe megerősödött. A törzsi szeparatizmus oly mértékben megnőtt, hogy Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár a 10. század közepe táján arról tett említést, hogy a magyarok „nyolc törzse nem engedelmeskedik a maga fejedelmeinek”, vagyis a törzsszövetség vezetőinek. Ezek a törzsek semmiképpen sem tekinthetők tisztán vérségi alapon létrejött egységeknek, hanem inkább mesterségesen létrehozott politikai képződmények lehettek. Valószínűnek látszik az is, hogy a törzseket alkotó nemzetségek sem vérségi, hanem politikai köteléket jelentettek. Más szóval: a magyar társadalom már az államalapítást megelőzően bizonyos mértékig területi alapon szerveződött. Sajnos, az egyes törzsek szállásterületét megbízható források hiányában csak hozzávetőleges pontossággal lehet rekonstruálni. Az Árpádok szállásterülete a Duna—Tisza közére s a Dunántúl északkeleti sávjára terjedhetett ki. A Gyula-törzs a Szamos felső és középső folyásvidékén, az eredeti értelemben vett Erdély területén telepedett le. Bulcsu szállásterülete a Dráva—Duna összefolyásának tágabb értelemben vett vidéke lehetett. Ajtony törzsének szállásterülete a Marostól az Al-Dunáig terjedő régiót foglalhatta magában. Vata törzsének szálláshelye a Tisza és az eredeti értelemben vett Erdély közti vidékre lokalizálható. A kabarok szálláshelyét Észak-Magyarországon a Mátra vidékére helyezhetjük. További egy-egy törzs szállásterülete sejthető a Nyugat-Dunántúlon, illetve a Vág folyó vidékén.

A Kárpát-medencében törzsenként letelepedett magyarság a honfoglalás időszakában, sőt már azt megelőzően is, a bomló ősközösségi társadalom szintjén állt. A jogi egységen belül egyre inkább érezhetővé vált a vagyoni különbségek kialakulása következtében a társadalom differenciálódása. A meglévő

gazdasági különbségek pedig előbb-utóbb társadalmi-politikai egyenlőtlenséget teremtettek. A társadalom mélyén sajátos átrétegződés indult meg: kialakult egy politikai értelemben vezető szerepet játszó szűk főnöki réteg, s egy hasonlóan vékony, az előbbtől gazdasági-jogi értelemben függő alávetett réteg. A társadalom zömét azonban ekkor még az említett két réteg között elhelyezkedő közsabadok tömege tette ki. A közsabadok sorából a főnökök körül lassan katonai kíséret formálódott ki, amelynek tagjai a főnökökkel együtt csak más társadalmak rovására tudták további meggazdagodásukat biztosítani. Ez pedig kizárólag a magyarságnál fejlettebb szinten álló népek ellen indított fegyveres akciók révén volt megvalósítható. Ezekben, az elsősorban zsákmány- és fogolyszerző kalandozó hadjáratokban a főnökök és a katonai kíséret mellett tömegesen vettek részt a kíséreten kívül maradt közsabadok is, akik ezen a módon a lesüllyedést vélték elkerülni. A katonai jelleg megerősödése, a zsákmányszerző portyák sorozata azt bizonyítja, hogy a vagyoni ellentétéktől szabdalt magyar társadalom mély válságba került, s elérkezett az állam kialakulásának küszöbére.

970-ben azonban véglegesen lezárult a magyar kalandozások kora, amely a társadalom fejlődésére igen ellentmondásos hatást gyakorolt. A portyázások ugyan ideiglenesen meg tudták akadályozni az elszegényedő szabadok lesüllyedését, de ugyanakkor a zsákmány egyenlőtlen elosztása révén tovább mélyültek a már meglévő vagyoni különbségek. Másfelől a kalandozások erőteljesen megbontották a részben még fennálló vérségi összetartozás és együttlakás rendszerét, s megnövelték a katonai kíséret jelentőségét, amely lassan a lakosság fölé emelkedő, attól független közhatalommá vált. A kalandozások során ejtett foglyok Kárpát-medencébe való behurcolásával, az itt talált őslakosság leigázásával, az egykori közsabadok egy részének lesüllyedésével a társadalmon belül ugyan már a 10. század közepe táján erőteljesen jelen volt a szolgálai függőségi viszony, de a szabadok döntő súlya miatt ez a társadalom még nem mutatott antagonisztikus ellentéteket. Valódi osztálytársadalommá majd csak a szabadok lesüllyesztése révén alakult át, ami már maga után vonta az állam létrejöttét. A szabadok lesüllyesztésének folyamata lényegében a kalandozások lezárulását követően indult meg, hiszen ettől az időtől kezdve a főnökök és előkelők már csak belső eszközöket vehettek igénybe vagyonuk és hatalmuk megőrzése meg esetleges növelése érdekében. A főemberek körül kialakult kíséret ehhez hathatós támogatást adott. A kalandozásokat is életre hívó társadalmi válság megoldásának új kísérletét fedezhetjük fel ebben, amely legkorábban a Gyulák, illetve az Árpádok szállásterületén indulhatott meg.

A magyar társadalom belső fejlődésének tüzetesebb vizsgálata azt mutatja, hogy az állam kialakulása nem csupán egy központban, az Árpádok szállásterületén indult meg, hanem lényegében minden törzsi központban hasonló fejleményekkel számolhatunk. Másként fogalmazva: a 11. század elejére kialakuló feudális királyság a korábbi törzsi államokból nőtt ki, vagyis az egész Kárpát-medencére kiterjedő magyar állam közvetlen előzményei ugyanúgy, mint Kelet-Európában vagy akár a kontinens más régióiban is, a törzsekben, s nem a nemzetségekben tapinthatók ki. Fontos ezt hangsúlyozni, mert van olyan elgondolás, amely a magyar államot nemzetségi alapokra vezeti vissza, s ezzel a magyar fejlődés speciális jellegét hangsúlyozza. Ugyanakkor a magyar államalapításról korábban kidolgozott más nézetek — az államot a nemzetségekkel kapcsolatba hozó elmélettől eltérően — az ál-

lam létrejöttében az idegen hatásoknak, a küls^országi minták szolgái másolásának tulajdonítottak jelentős szerepet. A szakirodalomban olvashatunk olyan koncepciókról, amelyek a magyar államot különböző szláv (pannon-szláv, morva-szláv, bolgár-szláv) államalakulatokból származtatták, de akad olyan nézet is, amelyik a magyar államot avar mintára kialakultnak vallja. Emellett szóba került a türk, illetve a keleti frank (bajor-német) modell is. Ezek a vélemények nemcsak azért elfogadhatatlanok, mert az esetek többségében — figyelmen kívül hagyva a társadalom belső fejlettségi szintjét — az államot kívülről a magyarságra kényszerített „importterméknek” tekintik, hanem azért is, mert a modellként felhozott államalakulatok és a magyar állam között nem állt fenn közvetlen tér- és időbeli kapcsolat. A keleti frank származtatásnak ugyan van némi realitása, hiszen ezzel az államalakulattal a 10. század végén a magyar szállásterületek határosak voltak, de a megszülető magyar állam belső felépítése, társadalmi közege inkább a Meroving-kori (6—7. századi) frank állammal és társadalommal, s nem a 10. század végi bajor-német állammal mutat rokon vonásokat. Ez persze nem zárja ki annak lehetőségét, hogy bizonyos állami intézmények kialakításában a bajor-német állam mintaként szolgálhatott. A fenti elméletek felvillantása is jelzi, hogy a magyar állam megszületésének kérdése mindig is az érdeklődés homlokterében álló probléma volt, amellyel kapcsolatosan gyakran inkább politikai természetű, semmint tudományos jellegű viták folytak.

De térjünk vissza a konkrét események alakulásához. Mivel a 10. századi kalandozások túlnyomórészt törzsi keretek között bonyolódtak le, Ottó király 955. évi augsburgi győzelme nem azonos mértékben érintette az egyes magyar törzseket. A Lech-mezei csatában elsősorban a nyugat-magyarországi törzsek és azok vezetői szenvedtek súlyos vereséget, de az Árpádokat ez kevésbé érintette, hiszen ők — ha egyáltalán hitelt adhatunk a 16. század elején alkotó Aventinus feljegyzésének — Taksony vezetésével csak egy kisebb sereggel vettek részt ebben az ütközetben. Ismeretes továbbá az is, hogy a fejedelmi törzsre általában nem volt jellemző a kalandozó hadjáratokban való részvétel. Így az Árpádok — ügyesen kihasználva a nyugati törzsek meggyengülését — 955 után fokozatosan kiterjesztették fennhatóságukat az egész Dunántúlra, sőt megszerezték a mai Kelet-Ausztriát is. A fejedelmi törzs nyugati irányú expanziója a 955 táján nagyfejedelemként a törzsszövetség élére került Taksony alatt indulhatott meg. A földrajzi helyzet, az augsburgi katasztrófa, a Németország felől fenyegető esetleges támadás, a fejedelmi törzs szállásterületén kiéleződő társadalmi ellentmondások, valamint a Gyulák törzsének bizánci orientációja lassan megérlelték a nyugat felé történő politikai nyitás feltételeit. A történelem színpadán 955 után felbukkanó Árpádok, Taksony, de főképpen Géza érdeme, hogy felismerték ezt a szükségszerű lépést, s merték is vállalni annak megtételét. Gézát személy szerint már nem bénította az augsburgi vereség hatása, ami megkönnyítette számára a győztes I. Ottó császár felé való közeledést. Sürgette ezt a lépést az is, hogy II. Ottó társcsászárság és Theophanu görög hercegnő házassága révén szövetség volt kibontakozóban Bizánc és a Német-Római Császárság között, s ha Géza el akarta kerülni a „harapófogóba” szorulást, akkor a két birodalom valamelyikével rendeznie kellett a kapcsolatait. Géza a Német-Római Császárság mellett döntött. Elhatározásában nyilván szerepet játszott az erdélyi Gyulák bizánci orientációja, s az a körülmény is, hogy ő már megalázkodás nélkül közeledhetett az Augsburgnál diadalmaskodó I. Ottóhoz. Nyugati irányból 972-ben indultak az első

térítők Magyarországra, s bár az írott források homályban hagyják a részleteket, mégis joggal feltételezhető, hogy a kezdeményezés Gézától indult ki. A következő év, 973 márciusában 12 magyar főember jelent meg — valószínűleg Géza megbízásából — Quedlinburgban II. Ottó császár előtt. Lényegében ezzel a követjárással kezdődött a nyugati kereszténység térhódítása Magyarországon, azaz Géza alatt még csak az Árpádok törzsi államában. Maga Géza is megkeresztelkedett, bár nem vált meggyőződéses kereszténnyé. Mindez azt bizonyítja, hogy Géza felismerte: osztályalapokon álló hatalma megszilárdításához nem nélkülözheti az egyház támogatását. Géza nemcsak a keresztény hit erőszakos terjesztésében jeleskedett, hanem sikeresen tolta kijebb az Árpádok törzsi államának határait is. Az államszervező harcoknak tekinthető belháborúk eredményeként Géza életének végére az Árpádok törzsi állama a Kárpát-medence nyugati felének csaknem egészére kiterjedt. Igaz, Gézának a Balatontól délre fekvő vidék, Somogy kormányzásán meg kellett osztoznia Koppánnyal.

Abban, hogy a Géza alatt jelentősen felerősödött, a feudális állam kialakulásának irányában ható folyamatok és a kereszténység elterjesztése a nagyfejedelem halála után még mélyrehatóbban bontakozhattak ki, igen nagy szerepet játszott Géza azon döntése, amelynek értelmében a főhatalmat fiára, Istvánra ruházta. Ugyanakkor Géza azt is elhatározta, hogy fia számára feleségül kéri korábbi ellenfelének, Civakodó Henriknek a leányát, Gizellát. E házasság révén nemcsak a régóta áhított béke jött létre a magyarok és a bajor hercegség között, hanem a nagyfejedelem politikai szövetségesre is szert tett. A házasságkötésre Civakodó Henrik halála után, 995-ben, esetleg 996-ban került sor. 997-ben Géza elhunytával megüresedett az a fejedelmi szék, amelynek jogköre elvileg a Kárpát-medence egészére, gyakorlatilag azonban csak Nyugat-Magyarországra terjedt ki. A korábbi döntés és eskü értelmében ekkor Istvánra szállt a főhatalom. Géza halála azonban alkalmat szolgáltatott arra, hogy a nagyfejedelem idegeneknek kedvező politikájával és kiváltképpen a főhatalomra vonatkozó döntésével szembehelyezkedő erők Koppány vezetésével nyílt lázadást robbantsanak ki. Géza halálakor Koppány a szeniorátus elvére hivatkozva Istvánnal szemben magának követelte a nagyfejedelmi tisztelet, s ugyanakkor régi sérelem is ösztökélte, hiszen a honfoglaló vezér fiai által 900 táján kötött megegyezés értelmében a főhatalom már 970 óta Levente-Tarkacsu, vagyis Árpád családjának első ágát illette volna meg, amelyhez Koppány is tartozott. István a nagyfejedelmi méltóság megszerzésére törő Koppánnyal szemben saját — magyar — hívein kívül erőteljesen támaszkodott a felesége kíséretében Magyarországra érkezett bajor lovagokra. Koppány ellen felvonuló hadának vezérei egytől egyig németek voltak. A források arra utalnak, hogy a döntő ütközet Veszprém környékén zajlott le, s Koppány vereségével végződött. A győztes csatát bosszú követte. István Somogy egész területét a pannonhalmi apátság fennhatósága alá rendelte, népét pedig tizedfizetésre kötelezte. A Koppány felett aratott diadal megteremtette annak lehetőségét is, hogy a Kárpát-medence nyugati felében a feudalizáció és a kereszténység útját egyengető István királlyá koronáztassa magát, és ezzel végképp bebocsátást nyerjen a keresztény népek közösségébe. A nagyfejedelem királlyá szentelése az új évezred első napján, 1000. december 25-én vagy 1001. január 1-jén történt.

A koronázással István ugyan egész Magyarország ura lett, de tényleges hatalma csak a Kárpát-medence nyugati felére terjedt ki. Bizonyos, hogy az

ezredforduló táján István hatalma még nem érvényesült a Gyulák és Ajtony törzsi állama felett, nem terjedt ki fennhatósága a Délkelet-Dunántúlra, a középső Tisza-vidékre, a bihari területekre, s Gyulafehérvár környékére sem, ahol az 1010-es évek közepéig a bolgár Keán gyakorolhatott uralmat. Istvánnak, ha az egész Kárpát-medence tényleges ura akart lenni, akkor ezeken a területeken is hozzá kellett fognia hatalma elismertetéséhez. Először a legerősebb törzsi állam ellen fordult. Ennek élén anyai nagybátyja, Gyula állt. Az 1003-ban indított katonai akcióról aprólékos leírás nem maradt fenn az írott forrásokban, néhány — sokszor egymásnak ellentmondó — részlet alapján azonban többé-kevésbé rekonstruálhatók az események. Az összecsapást maga István kezdeményezte és saját uralma kiterjesztésének szándéka vezette. Ennek véghezvitelét megkönnyítette, hogy 1003-ban anyja, Sarolt már nem volt az élők sorában. István király Gyula legyőzése után nagybátyja „nagyon nagy és gazdag országát egészében Magyarország királyságához csatolta”.

István az ország keleti felének birtokbavétele során a fegyveres akciók mellett békés eszközöket is igénybe vett. Ehhez legcélravezetőbb útként dinasztikus kapcsolatok létesítése kínálkozott. A középkori szokásoktól nem volt idegen a politikai érdekházasság gondolata, s István számára is kézenfekvőnek tűnt egy ilyen jellegű frigy létrehozása. Egyik hűgát, akit név szerint nem ismerünk, a kabar törzs fejéhez, Aba Sámuelhez adta feleségül. A házasság révén Aba Sámuel István politikai szövetségese lett, felvette a kereszténységet, s szállásterületén hamarosan püspökség létesült. Aba Sámuel az elvesztett törzsfői méltóság kárpótlásaként országos hivatalhoz jutott: ő lett István udvarispánja.

Nagyjából erre az időszakra tehető a Délkelet-Dunántúl István fennhatósága alá kerülése is. Ez a vidék a fekete magyarok lakhelye volt. E fekete magyarokban a legnagyobb valószínűséggel a kabarok egy töredékét láthatjuk. Egy 11. századi szerző, az 1035 táján meghalt Ademar Cabannensis krónikájában található interpolált híradás arról szól, hogy István király háborút vezetett Fekete-Magyarország ellen, s annak népét részint erőszakkal, részint megfélemlítéssel és szeretettel a keresztény hitre térítette. Csak ennek az 1008-ban indított fegyveres hadjáratnak a sikeres kimenetelével magyarázható, hogy Fekete-Magyarország népe, amely korábban makacsul ellenállt minden keresztény térítésnek, most hihetetlenül rövid idő alatt „az igaz hitre tért”. A fekete magyarok 1008. évi leverésével és keresztény hitre térítésével hozható minden bizonnyal összefüggésbe a pécsi püspökség alapítása.

A Képes Krónika Gyula legyőzését követően megemlékezik Istvánnak Keán, a bolgárok és szlávok fejedelme ellen indított hadjáratáról. A szakirodalomban van olyan nézet, amely Keánt a bolgár cárral azonosítja, s a krónika említett passzusát István — már forrás által is megerősített — bolgárelles hadjáratával kapcsolja össze. Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy Keán annak a dél-erdélyi bolgár államalakulatnak volt a fejedelme, amely a Déli-Kárpátok magas hegyei között egészen a 11. század elejéig fennállott. Ez utóbbi értelmezést elfogadva Istvának ezt az 1010-es évek tájára helyezhető katonai akcióját a Kárpát-medence tényleges birtokbavételéért indított harca egyik állomásaként foghatjuk fel. Keán leverése után István az erdélyi püspökség székhelyét áttette (Gyula-)Fehérvárra, az egykori bolgárszláv államalakulat központjába, miután Keán kincseiből felépíttette a fehérvári egyházat. Az áthelyezett püspökség területi nevét vitte tovább, ami viszont maga után vonta

Erdély fogalmának kitágulását. Ettől kezdve Erdély nemcsak a Gyulák északnyugat-erdélyi egykori szállásterületét jelölte, hanem magában foglalta Dél-Erdélyt is. István Keán hajdani fejedelemségének területére külön tisztviselőt nevezett ki rokona, Zoltán személyében, akinek székhelye Fehérvárott lehetett.

A keleti országrész sorsát nyomon követve utalnunk kell arra, hogy bizonyos jelek alapján feltehető: az 1020—1030-as évek táján a békési-bihari területek törzsfőjének, Vatanak a szállásterületén is megindult a keresztény hit terjesztése, márpedig erőszakmentes úton. Az 1020-as évektől kezdve induló térítő akciók előbb a szomszédos szolnoki területek felől érték el Vata népét, később pedig az 1030-ban felállított csanádi püspökség — sőt személyesen Gellért püspök — is bekapcsolódott ebbe a tevékenységbe. Maga Vata is megkeresztelkedett, így István megvethette a lábát a Körösök vidékén.

Az 1020-as évek végére a keleti országrészben Istvánnak már csak egy ellenfele maradt: a Maros-vidék nagy hatalmú ura, Ajtony, aki görög támogatással jelentős hatalmat épített ki a Körös—Maros vidéktől az Al-Dunáig terjedő részeken, s törzsi államának területén megindult a bizánci rítusú kereszténység térhódítása is. Ő maga Vidinben keresztelkedett meg. Az István és Ajtony közti ellentétek belső hatalmi okokra vezethetők vissza. Ajtony ugyanis semmibe vette a királyt, illetve mindenben fellázadt ellene. Ajtony leverésének időpontjáról igen eltérő nézeteket vallanak a kutatók. Akadnak olyanok, akik 1003—1004-re teszik, mások 1008-ra helyezik ezt az eseményt, de számításba jött már 1014—1015 is. A legvalószínűbbnek az látszik, hogy a fegyveres összecsapásra 1028 táján került sor. Pontosan ismerjük ugyanis az Ajtony területén felállított csanádi egyházmegye első főpapjának, Gellértnek, püspökké szentelési évét (1030), ami egybeesik a csanádi püspökség alapítási idejével. Ajtony legyőzése pedig bizonyára csak néhány évvel előzhette meg az egyházmegye létrehozását. Az összetűzés kezdeményezője István volt, seregvezére pedig rokona, Csanád. A Maros-vidék ura felett aratott győzelemmel István immár az egész Kárpát-medence tényleges uralkodója lett.

Géza és Szent István államszervező harcainak eredményeként az Árpádok eredendően törzsi jellegű állama a többi törzs főlé nővő állammá vált, amely a törzsek és az azokat alkotó nemzetségek felszámolásával véglegesen szétzúzta a társadalom tagjait még részben egybefűző vérségi kapcsolatokat, s biztosította a társadalom új alapokon — kizárólag a területiség elvén — való újraszerveződését. Az államszervező harcok megváltoztatták a tulajdonviszonyokat is. Csaknem teljesen felszámolták a közösségi tulajdont, s István törvényeiben már a feudális magántulajdon védelméről rendelkezett. Az államszervező harcokkal egy időben vagy szorosan azokat követően megindult az államapparátus területi elnyomó szerveinek, a vármegyéknek, illetve — egyházi vonatkozásban — a püspökségeknek a felállítása. A legkorábbi megyék a Dunántúlon alakultak ki. Az 1009. évi veszprémi oklevél alapján bizonyosra vehetjük, hogy az ezredforduló táján már létezett Veszprém, Fejér, Kolon (Zala) és Visegrád megye. Valószínű, hogy a dunántúli comitatusok mintájára szervezte meg István a keleti országrészben is a vármegyéket. Így jött létre Gyula egykori országában Doboka megye, a kabarok szállásterületén — esetleg több más megye mellett — Újvár. Keán dél-erdélyi bolgár államalakulatának felszámolása teremtette meg a lehetőségét a nagy kiterjedésű Fehér megye létrehozásának, Ajtony legyőzése pedig Csanád megye megszervezésének. Vata szállásterületén azonban István ekkor még aligha tudott

megyét létrehozni. Erre majd csak a 11. század közepe táján kerül sor. A kialakuló vármegyék területe magában foglalta a vár határain belül fekvő királyi — udvari és vár — birtokokat, valamint az egyházi és magánföldesúri tulajdonú földeket is. Ezzel szemben a megyén belül létrejött várszervezet csupán a várnépeket és azok földjét fogta össze.

A 10—11. században jelentős társadalmi változások is lezajlottak. Ezek szoros összefüggésben voltak az állam kialakulásával és működésével. Az alávetett osztály zöme a 11. század során már a hajdani szabadságát veszített magyar népességből került ki, szemben a 10. századdal, amikor a szolgasorba taszítottak túlnyomó részét a behurcolt idegen rabszolgák, s a honfoglalást megélt „öslakók” (szlávok, avarok) tették ki. A lesüllyedés elől menekülő szabadok számára a Kárpát-medence gyéren lakott peremterületei nyújtottak átmeneti menedéket. Ezzel a folyamattal párhuzamosan átalakult az uralkodó osztály is. A Szent István politikáját elfogadni nem tudó törzsi-nemzetségi előkelők egy része elesett az államszervező harcok során, az életben maradtak pedig kihullottak a kiváltságosok közül. Ugyanakkor viszont a királyt támogató idegen származású főemberek és lovagok bekerültek az uralkodó osztály tagjai közé. Az egyházszervezet kiépítésével kialakult és megerősödött az egyházi társadalom is. Ennek fejei, a püspökök és érsekek, szintén betagozódtak a feudális állam vezető osztályába. István a jogi viszonyokat a tényleges vagyoni állapotokhoz igazította. Törvénykönyvei alapján tudjuk, hogy a társadalom szabadokra (liber) és szolgákra (servus) tagozódott, de a két kategória között nem létezett átlághatatlan határ. A különböző vétségekért kirótt büntetések mértéke arra utal, hogy a jogi értelemben vett szabadok között lényeges vagyoni eltérések voltak. A törvényekben különböző elnevezéssel — közrendű (vulgaris), szegény és alacsony rendű (pauper et tenuis) — illetett közszabadok meglelte azt mutatja, hogy az István kori társadalmat még nem tekinthetjük tisztán osztályalapokon álló társadalomnak. Az ősközösségi társadalom maradványelemeinek a lesüllyesztését a feudális állam erőszakapparátusa majd csak László és Kálmán uralkodása alatt végzi el.

KOSZTA LÁSZLÓ

Egyházszerzés Magyarországon

Kelet-Európában a 9—11. század a kereszténység felvételének történelmi ideje. A bolgár, kijevi orosz, lengyel és cseh állam létrejöttével párhuzamosan, azzal szoros összefüggésben a vallásváltás is szükségessé vált e népek számára. A 9. század végén a Kárpát-medencében új hazát foglaló magyarság is hasonló probléma elé került. Az egyre lazuló kötelekekkel összekapcsolódó törzsszövetséget vagy egy új erős politikai intézmény, az állam váltja fel, és a magyarság az alakulóban levő keresztény Európa részévé lesz, vagy osztoznia kell a rómaiaknak pannóniai kivonulása után itt élt népek sorsával: politikai függésbe kerül, s előbb-utóbb önálló kultúráját is elveszti. Ahogy az államalapítás, úgy a kereszténység fölvétele és a sikeres egyházszerzés sem egyszerűen